

ІСТОРІЯ

УДК 930 (438)"185/193":94 (477.5:438)"1499–1501"
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-3-1>

Юрій МИЦАВКА,
orcid.org/0000-0002-0585-4182
аспірант кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) yurii-mytsavka@gmail.com

НАСЛІДКИ ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ У ВІЗІЯХ ПОЛЬСЬКИХ ІСТОРИКІВ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ – 1939 РОКУ

Мета дослідження – прослідкувати особливості підходів вчених до інтерпретації та оцінок історичних фактів та процесів, що відбувалися внаслідок укладення унійного договору 1569 р. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових методів (аналіз, синтез, порівняння) та принципів (об'єктивізму, історизму) дослідження та спеціально історичної методології (порівняльно-історичний метод, метод історіографічного аналізу та синтезу, історико-генетичний метод). **Наукова новизна** полягає у першому комплексному спеціальному аналізі особливостей вивчення польськими істориками кінця ХІХ ст. – 1939 р. наслідків Люблінської унії 1569 р. **Висновки.** У загальних оцінках Люблінської унії польські історики прославляли її як акт братерства між народами у їх спільному устремлінні до цивілізаційного прогресу. Дослідники підкреслювали мирний шлях утворення Речі Посполитої й побудови її на принципах «вільні з вільними, рівні з рівними», як антитези до тогочасного творення держав шляхом завоювань. Серед наслідків Люблінської унії вони виділяли поширення демократії та парламентаризму у шляхетських середовищах польсько-литовської держави, захисту їх особистих та політичних прав. Вчені робили наголос на великій місії польського народу, що відкривалася для нього внаслідок усього унійного процесу, що завершився у 1569 році. Поляків зображали носіями передових здобутків Західної цивілізації, що несли свободу, політичну свідомість та високу культуру більш відсталим народам Східної Європи. Так, зокрема, в питанні наслідків Люблінської унії для України науковці наголошували на благодійному її захисті поляками від загроз із боку турків, татар та Москви. Підкреслювалось, що саме Польща колонізувала ці, у їх баченні пустуючі, землі, принесла туди цивілізацію, культуру та суспільно-економічний прогрес. Українські землі зображувались «здобиччю польського плуга», а не «меча». Однак, подиктовані прихильністю до певних політичних та історіографічних ідей, зокрема до постулатів націонал-демократії чи концепції «історичного песимізму», існували й більш стримані оцінки наслідків Люблінської унії.

Ключові слова: польська історична наука, історіографія, Люблінська унія, польський месіанізм, Королівство Польська, Велике князівство Литовське, українські землі.

Yurii MYTSAVKA,
orcid.org/0000-0002-0585-4182
Graduate Student at the Department of History of Ukraine and Jurisprudence
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) yurii-mytsavka@gmail.com

THE CONSEQUENCES OF THE UNION OF LUBLIN IN THE VISIONS OF POLISH HISTORIANS OF THE LATE 19TH CENTURY – 1939

The purpose of the study is to trace the peculiarities of the approaches of scientists to the interpretation and assessment of historical facts and processes that occurred as a result of the conclusion of the union treaty of 1569. **The research methodology** is based on the use of general scientific methods (analysis, synthesis, comparison) and principles (objectivism, historicism) of research and specifically historical methodology (comparative-historical method, method of historiographical analysis and synthesis, historical-genetic method). **The scientific novelty** lies in the first comprehensive special analysis of the peculiarities of the study by Polish historians of the late 19th century. – 1939 consequences of the Union of Lublin of 1569 **Conclusions.** In their general assessments of the Union of Lublin, Polish historians praised it as an act of brotherhood between peoples in their common aspiration for civilizational progress. Researchers emphasized the peaceful path of the formation of the Polish-Lithuanian Commonwealth and its construction on the principles of “free with the free, equal with equals” as an antithesis to the then creation of states through conquest. Among the consequences of the Union of Lublin, they singled out the spread of democracy and parliamentarism in the noble circles of the Polish-Lithuanian state, the protection of their personal and political rights. Scientists emphasized the great mission of the Polish people, which was revealed to them as a result of the entire union process, which ended in 1569. Poles were portrayed

as carriers of the advanced achievements of Western civilization, who brought freedom, political consciousness and high culture to the more backward peoples of Eastern Europe. Thus, in particular, in the issue of the consequences of the Union of Lublin for Ukraine, scientists emphasized its charitable protection by the Poles from threats from the Turks, Tatars and Moscow. It was emphasized that it was Poland that colonized these lands, which in their view were empty, and brought civilization, culture, and socio-economic progress there. Ukrainian lands were depicted as “the spoils of the Polish plow,” not “the sword.” However, dictated by adherence to certain political and historiographical ideas, in particular to the postulates of national democracy or the concept of “historical pessimism,” there were also more restrained assessments of the consequences of the Union of Lublin.

Key words: Polish historical science, historiography, Union of Lublin, Polish messianism, Kingdom of Poland, Grand Duchy of Lithuania, Ukrainian lands.

Постановка проблеми. Історія відносин між європейськими народами та державами наповнена безліччю яскравих сторінок, які носили на собі як темний слід жорстоких конфліктів, так і доленосних та плідних співпраць, союзів та навіть тісної інтеграції. В результаті цього складного процесу, що розтягнувся на багато століть, народи об'єдналися в межах спільного європейського дому яким став Європейський Союз. Вивчення історії створення різноманітних союзів та об'єднань є важливим для розуміння інтеграційних процесів в Європі й такий досвід створення спільної держави, що проіснувала протягом кількох століть, мали народи Центральної та Східної Європи, що творили I Річ Посполиту. Процес об'єднання народів Королівства Польського та Великого князівства Литовського, що зайняв ледь не два століття, завершився із укладенням реальної унії у після переговорів 1568 – 1569 рр. у Любліні. Події пов'язані із укладенням Люблінської унії та її наслідків мають велику історіографічну базу сформовану із досліджень істориків, що представляли як народи, котрі колись входили в I Річ Посполиту, так й іноземних вчених. Чи не найбільш багатою у даному тематичному колі є польська історіографія, вивчення якої дозволяє простежити особливості підходу польської національної історичної науки до інтеграційних процесів на просторах Центральної та Східної Європи, місця у них польського та інших народів та ролі об'єднаної польсько-литовської держави у долі усього регіону. Для українських же історіографічних досліджень польських візій на наслідки подій 1569 р. дозволяє пізнати особливості бачення польськими вченими місця українського народу та України у цих процесах.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідження польської історіографії процесів укладення унійних договорів між Королівством Польським та Великим князівством Литовським включають ряд важливих праць. Серед таких варто відзначити масштабне загальне дослідження візій польськими науковцями XIX та XX ст. польсько-литовської унії як цілісного явища, авторства Анни

Чернецької-Хаберко (Czerniecka-Haberko, 2013). В окремих своїх статтях польські дослідники історіографії вивчали висвітлення історії Люблінської унії в наукових студіях, ще з 1960-х рр. слід відзначити дослідження Ю. Бардаха, що вийшло ще в 1960-х роках. (Bardach, 1969). Серед вітчизняних дослідників вивчали розвиток історіографічного образу Люблінської унії у польській історичній науці О.Руда (Руда, 2004), Н.Білоус (Білоус, 2010), Н.Яковенко (Яковенко, 2009). Втім, попри наявність зазначених досліджень, у сучасній українській науці немає спеціальної праці, яка б вивчала особливості зображення наслідків Люблінської унії в польській історіографії кінця XIX ст. – 1939 року.

Метою нашого дослідження є заповнення білої плями у сучасних українських історіографічних студіях, що існує через відсутність серед них праці, яка б спеціально вивчала образ наслідків Люблінської унії у творах польських істориків, які працювали з кінця XIX ст. по початку Другої світової війни. Нашим завданням є прослідкувати особливості підходів вчених до інтерпретації та оцінок історичних фактів та процесів, що відбувалися внаслідок укладення унійного договору 1569 р., вплив на їх дослідницьку позицію ідей наукових шкіл, до яких належали історики, а також ідеологій політичних рухів, яким вони симпатизували.

Результати дослідження. Для зрозуміння сутності бачення Люблінської унії польськими істориками та її відображення у історичній свідомості польського народу особливо важливими є загальні оцінки цих подій середини XVI ст. та їх наслідків для долі Польщі та народів Східної та Центральної Європи, змальованих у працях науковців. Саме у них часто найбільш яскраво відображаються різноманітні історичні міфи, стереотипи та ідеологеми, що побутували в польських уявленнях про історію унійного акту 1569 р. Також саме узагальнення нерідко слугували практичній меті використання історичного матеріалу з виховною метою та в політичній пропаганді.

Для польських дослідників важливим було підкреслення великого позитивного значення

Люблінської унії для усього майбутнього мешканців колишнього Великого князівства Литовського. Так ще Ю. Шуйський вважав, що наприклад приєднання українських земель до Корони принесло населенню цих територій «остаточне визволення від литовських феодальних обов'язків, ліквідацію чисельних тягарів»(Szujski, 1889: 198). Таким чином історик бачив унію знаряддям поширення свободи та громадянського поступу.

Серед факторів, що сприяли утвердженню унії та зближенню народів М.Бобжинський звертав увагу на поширення теренами Великого князівства Литовського польської мови, що він оцінював як позитивний чинник впливу гуманізму. Історик стверджував, що лише завдяки поширенню польської писемної мови на схід туди проникали релігійні «новинки» руху реформації, який «відкрив, спочатку польській, а пізніше литовській, шляхті їх устремління у сфері релігії»(Bobrzynski, 1927 : 91).

В оцінках Т. Корзона, із його візією минулого крізь призму «історичного оптимізму», Люблінська унія була остаточним актом любові, через яку було погоджено відмінні інтереси різних соціальних та національних груп. Особливо такої сутності новому унійному договору надав, на думку історика, сам король Сигізмунд II Август, якого «серце було переповнене любов'ю до народу». Такі провідні стимули у щирому єднанні народів Королівства Польського та Великого князівства Литовського породжували у монарха радість з факту «утворення величезної речіпосполитої з різних народів, мов та релігій, поєднаної вузами братерства»(Korzon, 1918: 98). Таким чином нове державне утворення, що з'явилося в 1569 р., вчений характеризував як втілену в реальність «дивну та привабливу мрію, що була винятком у століття макіавелівських інтриг, загарбницьких війн, фанатичної ненависті та різанин»(Korzon, 1918: 98).

В. Смоленський, що розглядав унійний процес XVI ст. у контексті ексикюзійного руху за реформу правовідносин та налагодження державного механізму у його стосунку до соціальних станів (зокрема шляхти) польсько-литовської держави, у такому контексті оцінював і Люблінську унію. Основним елементом та здобутком нового унійного договору він бачив уніфікацію правового і соціально-політичного статусу шляхти у межах Речі Посполитої. Історик наголошував, що тепер «литовсько-руське лицарство отримало ті самі свободи, які здобула собі польська шляхта, а також було ліквідовано усі правові відмінності, які існували між поляками та литовцями»(Smoleński, 1921: 125). Це, на його думку, було тріумфом громадянської думки, коли «всі стали між собою

рівні та вільні». Таким чином «династична унія, спричинена потребою оборони проти тевтонських лицарів, перетворилася у тісне братерство двох народів».

Високо оцінював Люблінську унію В. Конопчинський, що вбачав у ній втілення бажань та реалізації потреб ледь не абсолютної більшості мешканців Великого князівства Литовського, які були відображенням справжнього цивілізаційного та суспільного поступу. Вчений наголошував, що все це «відбулося згідно із побажаннями сотень тисяч й в шкоду лише для жменьки упривілейованих й здебільшого тільки для їх пихатості»(Konopczyński, 1936: 122). При цьому він зазначав, що вагомість події відчували у всіх закутках не лише самої польсько-литовської держави, але й закордоння. Особливо це було відчутно на землях, які Велике князівство Литовське втратило в останній війні із Москвою – у Смоленську та Полоцьку, де населення могло б отримати ще більші права та можливості свого суспільного розвитку, натомість попадало під московську тиранію. Історик згадував й реакцію Івана Грозного на звістку про нове польсько-литовське поєднання. Цитуючи царя мовою оригіналу він вказував, що «единение их в том, что им стоять от всех окраин заодин»(Konopczyński, 1936: 123).

Звертав увагу на наслідки Люблінської унії у зовнішній політиці і В.Смоленський. Вчений вважав, що сам факт проведення сейму та підписання унійного договору мав величезний вплив на усі події та на політику інших держав щодо польсько-литовської держави. Історик стверджував, що «Люблінська унія ставила непорушну стіну на шляху завойовницького походу Москви»(Smoleński, 1921: 125). На підтвердження такої своєї тези науковець наводить факт укладення Іваном Грозним у 1571 р. перемир'я терміном на 3 роки, що, на його думку, відбулося як реакція на унію.

Попри прославлення Люблінської унії у польській історіографії висувалося й чимало застережень щодо її наслідків у далекосяжній перспективі суспільно-політичного розвитку. Також історики віднаходили деякі елементи недовершеності унії, що часто виростало із певних максималістських бажань дослідників, які виходили із накладання на минуле політичних проєктів кінця XIX – першої половини XX ст. щодо сучасного та майбутнього Польщі.

Ю. Шуйський вважав, що Люблінська унія відразу у положеннях договору мала «певні браки». Серед таких він називав не вирішеність проблем «скарбниці, війська, покращення уряду, судівництва та справи спадкування»(Szujski, 1889: 198).

Причину їх не довершеності на Люблінському сеймі вчений вбачав у занадто довгій тривалості його засідань й «байдужість» сеймових послів, що до цих питань. У цей же час шляхта змогла вирішити свої станові економічні проблеми, а саме «усунути правові соціальні переваги польських та литовських можновладців, загальмувати розвиток міщан, забезпечити підприємницький рух шляхетських мас на Схід» (Szujski, 1889: 198). Однак ці починання вдаряли навіть в особу творця унії – короля Сигізмунда II Августа – від якого домоглися переведення успадкованих монархом маєтків від його матері у статус королівщин. При цьому всьому шляхта стояла на перешкоді покращення організації державного апарату, побоюючись його посилення щодо себе, що в певній мірі зумовлювалося й невирішеною проблемою спадкування по бездітному останньому Ягеллону.

Також бачив недовершеність Люблінської унії й Ф. Конечний, втім вчений робив наголос на дещо інших й намагався вкласти історичний процес у рамки своїх цивілізаційних теоретичних розважань. Він вважав, що «сучасники були переконані, що цей договір як не був першою формою унії, так і не є її остаточною». Історик вважав, що всі творці унії планували в майбутньому позбутися «обмежень, на котрі сьогодні погодились з огляду на литовських можновладців» (Konieczny, 1903: 356) – тобто ліквідації решток автономії та суспільної й політичної самотності земель Великого князівства Литовського й повністю його уніфікувати під польські зразки та культурні традиції. Такі починання дослідник називав «удосконаленням унії». Однак усі ці заходи так ніколи і не були здійснені, хоча, як вважав Ф. Конечний, самі суспільні відносини з плином часу призвели до такої значної інтеграції, що з'являлася нагальна потреба таки провести реформу унії.

Розглядаючи процес укладення Люблінської унії Т. Корзон зазначав, що актом унійного договору 1569 р. цей процес не повинен був завершитись. Історик зазначав, що Сигізмунд II Август на цьому ж сеймі в Любліні стверджував, що усі, здобуті цим актом, звершення можуть бути знівельовані у майбутньому, якщо реформу уже єдиною держави не буде продовжено. Таким чином король наказав внести в порядок обговорення Люблінського сейму 1569 р. пункти про реформу порядку виборів короля, реформи судівництва, утворення «національної скарбниці» із постійних податків і як наслідок утримування постійного найманого війська. Однак через недалекоглядність senatorів та послів сейму, це не було розглянуто й відкладено на 1670 р., коли також «нагода була змар-

нована через дріб'язкові суперечки» (Korzon, 1918: 98).

Пункти унійного договору 1569 р., у яких йшлося про збереження окремої скарбниці, війська та центральних адміністративних посад для Литви, негативно оцінював С. Смолька. Це, на думку вченого, робило цю велику уніфікаційну реформу недовершеною та зберігало основи для певного литовського сепаратизму. Однак, як стверджував історик, король Сигізмунд Август планував в майбутньому «усунути ці перешкоди» на шляху повного злиття польської та литовської держав у єдиний організм. Такі заходи монарх пов'язував у єдиному комплексі із своїми задумами щодо врегулювання питання наступництва по собі трону. Втім, «доля», як зазначав С. Смолька, стала на перешкоді їх реалізації, передчасно забравши правителя Речі Посполитої із світу живих (Smolka, 1893: 73).

У своїх розважаннях над можливим розвитком подій 1569 р. М. Бобжинський висував можливість альтернативного розв'язання проблем взаємовідносин Королівства Польського та Великого князівства Литовського, що постали перед Сигізмундом II Августом. Вчений вважав, що король міг скористатись із своїх спадкових прав на Литву й «замість зрікатися принципу спадкування, мав можливість визначити для неї наступника». Внаслідок такого розвитку подій уже польські можновладці, задля збереження унії, мали б визнати цього спадкоємця уже на троні Польщі. Таким чином польсько-литовська держава могла б уникнути усіх своїх клопотів із ослабленням монархії та посиленням шляхетської анархії, які спіткали її у майбутньому. Це все заставляло історика зробити категоричний висновок, щодо цінності Люблінської унії – «унія, у цій формі, у якій її було укладено, була кардинальною помилкою» (Bobrzyński, 1927: 94). У підсумку науковець вважав, що «не для цього польський народ два століття працював до кривавого поту над східними пустками, щоб остаточно із цих країв зробити гніздо анархії та гордині можновладців», тобто олігархічного всевладдя, яке поширилось на усю Річ Посполиту. Причину цього він вбачав саме у збереженні двох окремих урядів для Корони та Литви, що, на його думку, і породжували цей політичний та суспільний безлад. Дослідник також зауважив, що сам Сигізмунд II Август не зрозумів провідної ідеї, якою керувались політичні еліти, що бажали реформ – «збудування міцного королівського правління через подолання анархії». Король, хоч і перебував на боці шляхти проти магнатів, однак залишався непослідовним та не до кінця рішучим, тому нерезалізовані були великі проекти реформ, що давали

б усю владу у руки монарха та сеймів, що мали б стояти понад керованими магнатами сенатом та крайовими сеймиками.

Із подібними негативними оцінками щодо нібито закладених у Люблінській унії принципів, що підривали б життєві сили новоствореної Речі Посполитої, підходив до оцінки унійного акту Л. Колянковський. Вчений, що хоч і був прибічником табору Ю. Пілсудського та ідей про необхідність творення федеративної держави, розглядав Річ Посполиту як дітище виключно польського народу, бачив в унії багато елементів, які б отруювали усе майбутнє існування польської держави та цілої польської нації. Так «фатальним» для Речі Посполитої він бачив збереження «решток державницького дуалізму», а саме «самобутності Великого князівства з власною адміністрацією, законами, судами, скарбницею та військом» (Kolankowski, 1936: 326). Усе це він пояснював тим, що Литва тоді ще не була достатньо колонізована, «ще занадто сильним було почуття самостійності» й поляки змушені були піти на компроміс щодо збереження ряду рис її самобутності. Натомість у приєднанні українських земель науковець вбачав пряму загрозу уже для Польщі, яка «безпосередньо зустрічалася з цілою східною проблемою» протистояння загрозам із боку Московії, Туреччини та тих, що виходили б з глибин азійських степових просторів. Однак, як відзначив Л. Колянковський, наступні покоління мали можливість виказати усі свої найкращі риси у цих історичних викликах. Такі висновки, що частково відходили від федеративних принципів, які відстоювали прихильники табору Ю. Пілсудського, показують еволюцію політичних угруповань та мислителів близьких до режиму «санації» в 1930-х рр., а особливо після смерті маршала.

Із певним скепсисом щодо наслідків Люблінської унії для усєї наступної долі польського народу відносився В. Собеський. Для нього, як представника політичного табору націонал-демократів, історичним ворогом Польщі протягом усєї історії її існування була Німеччина, звідки нібито виходила основна загроза не лише для політичного, але й національного та культурного існування польського народу. У баченні історика саме через Люблінську унію Польща змушена була вступити у безпосередній контакт із Москвою й боротися проти неї задля захисту Литви. «У наслідок уній – як наголошував вчений, – Річ Посполита щораз менше звертала увагу на головного ворога самої Польщі – на Німеччину, й щораз більше дбала про оборону східних та південних кордонів» (Sobieski, 1938: 93).

Також відповідно до ідей націонал-демократів, що виступали проти різноманітних концепцій творення великої федеративної держави із різних етносів, об'єднаних у єдину політичну націю, В. Собеський розглядав утворену внаслідок Люблінської унії Річ Посполиту. Вчений вказував, що унійний процес середини XVI ст. призвів до «поглинання мільйонів православного населення», що були чужі для політичного та національного середовища польської держави й ставали для неї потенційною внутрішньою загрозою. Історик вважав, що наперекір гаслам демократії та рівності, під якими творилась Люблінська унія і яка мала «знищити абсолютизм великих князів литовських», вона призвела до протилежного. «Навпаки, литовська аристократія – як наголошував науковець – щораз більше руйнувала польську демократію, користаючи з неї литовські та українські магнати отримувала щораз більші впливи на долю Польщі» (Sobieski, 1938: 94). Олігархічний режим поширився з земель Великого князівства й на Польщу, поступово взяв під контроль усю державу й у підсумку зруйнував її.

Про остаточні результати унії, які яскраво проявились через понад два століття, розважав С. Кутшеба. Вчений вказував, що взаємна асиміляція між населенням Корони та Литви до кінця XVIII ст. зайшла так глибоко, що при обговоренні пунктів та остаточному затвердженні Конституції Речі Посполитої 3 травня 1791 р. необхідно та закономірно була ліквідація усіх адміністративних відмінностей між обома частинами польсько-литовської держави, які ще зберігали рештки державницької самобутності Литви. Вчений вказував, що по реформах 1780-х – початку 1790 рр. «уже не відрізняють обох половин Речі Посполитої, й сприймають Литву як провінцію рівну Мало-польщі чи Великопольщі, приймається існування не лише спільної законодавчої влади, але і адміністрації». Таким чином «Конституція 3 травня 1791 р. поклала кінець існуванню унії й цих двох держав, а їх асимільованих кількома віками співіснування остаточно з'єднала в одну спільну Річ Посполиту, котра із двох держав та народів у один злилася» (Kutrzeba, 1914: 657).

Цікавими є порівняння В. Конопчинським акту Люблінської унії до інших подібних унійних об'єднань, що у різні історичні періоди поставали у Європі. Історик прирівнював її до акту Кальмарської унії між Данією, Норвегією та Швецією, якій вона «дорівнювала своєю історичною вагою, однак перевершила своєю тривалістю всі новітні союзи в материковій Європі» (Konopczyński, 1936: 123). Вчений протиставляв об'єднання

Корони та Великого князівства формуванню єдиної держави через «збирання земель», що відбувалося у безпосередньому сусідстві на сході – на теренах, що були приєднані Москвою. Дослідник вказував, що «вже через рік Європа могла розрізнити методи уніювання від московських методів Івана, котрий своїм новгородцям вибивав із голів всілякий потяг до польськості тисячами жорстоких страт». В підсумку В.Конопчинський стверджував, що «ніколи в історії окремі народи не уклали міцнішого шлюбу при меншому застосуванні примусу, аніж це було у випадку унії між литовською та польською державами», адже «любов, що була закладена в його основу, проіснувала до гробової дошки Ягеллонської держави в 1795 році» (Konopczyński, 1936: 123).

Проводячи загальні оцінки змін у державному устрої польсько-литовської держави, що сталися внаслідок Люблінської унії, Б. Лімановський провів порівняння об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського із сучасними вченому прикладами. Так форму зв'язку між Литвою та Польщею він прирівнював до сучасної йому дуалістичної Австро-Угорської монархії. Становище кожного із двох суб'єктів Речі Посполитої він характеризував, як «майже повну незалежність, за винятком закордонних справ» (Limanowski, 1916: 32). Такий висновок він робив через збереження на теренах Великого князівства Литовського чинності Литовського статуту та руської мови, як мови діловодства, наявності власного гетьмана та війська, підскарбія та скарбниці, канцлера та канцелярії.

Цікаво погляди польських істориків XIX та першої половини XX ст. на Люблінську унію та на унійний процес між польською та литовсько-руською державами загалом підсумовував Ф. Конечний через зображення його крізь призму заповіту Сигізмунда II Августа. Цитуючи історичне джерело вчений стверджував словами короля, що «Короні Польській та Великому князівству Литовському надаємо та заповідаємо любов, згоду, єдність, котру наші предки на латині називали унією» (Konieczny, 1903: 357). Таким чином більшість польських дослідників та мислителів утверджували у польському суспільстві думку про необхідність об'єднання різних народів Центральної та Східної Європи під верховенством поляків, як єдиноможливий шлях до справжнього цивілізаційного поступу та тріумфу любові через єдність. «Наш [польський] народ перший дійшов до національного відчуття, перший його прийняв та встановив його серед інших народів, виконав історичне чудо щодо Європи, єднаючи народи

під гаслом братерства, а не шляхом завоювання» (Konieczny, 1903: 356). Також, в душі своїх націоналістичних і антигеманських поглядів, Ф.Конечний протиставляв поляків, як народ вибраний для поширення християнської цивілізації («світлої справи християнства») самою божественною силою, на противагу «римським імператорам та німецьким королям, що з погордою ставились до таких своїх обов'язків й не пам'ятали про них» (Konieczny, 1903: 357). Ця історична місія, як вважав Ф. Конечний та переважна більшість інших польських мислителів, втілювалась в «ягеллонську ідею», реалізація якої є заповітом і обов'язком для усіх наступних поколінь.

Дослідник історії церковної унії у Речі Посполитій єпископ Е.Ліковський вважав, що усі політичні унії XIV–XVI ст. були не повними та не остаточними, доки не відбулося справжнє культурне та цивілізаційне поєднання руського народу із польським. Він стверджував: «Хоча відбулося в Люблінській унії поєднання Литви і Русі з Корonoю, але воно було не повне й Польща так довго не була впевнена в Русі, доки Русь не перестала бути православною – тобто, доки існував вузол, що релігійно її поєднував із Росією» (Likowski, 1907: 3)

Полемізуючи з українською та російською історіографіями О.Халецький наголошував, що Люблінську унію не можна розуміти як «якийсь колонізаторський «Drang nach Osten» поляків». Що в усій повній солідарності польських політиків у їх стараннях впровадити унію не можна вбачати загарбницького плану, адже поляки, «попри усі юридичні обмеження», уже жили на теренах Великого князівства Литовського й до 1569 р. Також, як аргумент, що поляки не ставили собі за мету здобути багаті українські землі, історик вказував, що мешканці Великопольщі, які менше займалися переселенням на схід, так само активно виступали за унію, як і «безпосередньо зацікавлені у ній малополяни» (Halecki, 1916: 18)

О. Халецький сам акт приєднання українських земель до Королівства Польського розглядав як інкорпорацію. Втім, цей процес він характеризував, як «остаточне вирішення польсько-литовської територіальної суперечки», а самі українські воєводства називав «спірними територіями». Щоби пояснити і в певній мірі оправдати від'єднання цих земель від Литви історик стверджував, що вони були з нею «слабо пов'язані», натомість і так вже віддавна «були поєднані із коронними землями спільною потребою оборони від татар». Що ж до Волині, то дослідник обґрунтовував її приєднання приналежністю до Галицько-Волинського князівства, частина якого уже була в Короні, й стверджував, що «вона

вже багато століть тяжіла до Галицької Русі, від якої її відділяв лише штучний політичний кордон» (Halecki, 1916: 30). Що ж до самої «Червоної Русі», то її науковець відводив «роль посередника в поступовій та самостійній асиміляції» решти українських земель у склад Корони (Halecki, 1920: 341). При цьому він зазначав, що внаслідок Люблінської унії українські землі змогли сформувати «певну окрему цілісність». Таким чином у баченні О.Халецького від'єднання України від Литви й прилучення її до Польщі було закономірним процесом, який привів до стану речей у природно відповідність.

У загальних оцінках національної сторони Люблінської унії, а зокрема перерозподілу українських земель на користь Польщі, О. Халецький називав це питання «найбільш дражливою справою в усій цій історії». Таке вирішення територіальної суперечки між Короною та Великим князівством історик характеризував як «ахілесову п'яту унії». Вчений стверджував, що унія «була зв'язком лише двох держав, але трьох народів, серед яких руський був між ці держави поділений». Він вважав, що «причиною цього не було жодне насильство з польської чи литовської сторони, а лише простий факт, що однорідна руська держава, яка могла б стати поруч з цими двома, перестала існувати задовго перед унією». Тому, на думку О. Халецького, унії не мали розв'язувати проблеми політичного існування руського народу, а лише вирішити «стару суперечку про його давній спадок», у чому і полягала «одна з головних причин унії, а часом – й загроза до її розриву» (Halecki, 1916: 29). Таким чином проявлялося сприйняття О. Халецьким, як і більшістю польських дослідників того часу, українського народу, як лише об'єкту польської політики й заперечувалася його політична чи державна суб'єктність, яку намагались поховати у глибині призабутих століть.

Опонував прославленню Люблінської унії польськими істориками їх сучасник М. Грушевський. Вчений наголошував, що «прославлений пізніше як акт любові, братерства, жертвовності, в дійсності цей сейм був ланцюгом насильства над чужими переконаннями, над чужими правами, довершеним тиском державної влади в важких політичних обставинах» (Грушевський, 1993: 414). Вчений вказував, що замість випрацювання спільного консенсусного рішення, польська сторона діяла шляхом ультиматумів, у випадку ж відмови литовсько-руських політиків погодитись із ними, діяла за посередництвом королівської влади. В остаточному ж плані процес втілення у життя польських планів перетворився «на відкритий грабунок». Таким чином усе прославлення унії, як зразкового союзу народів, вчений вважав анахронізмом, що не відповідав справжньому

сприйняттю її людьми XVI ст., особливо руським та литовським населенням. Сама ж унія, як наголошував вчений, відповідала лише польським інтересам. З такими оцінками повністю погоджувався зокрема й Д.Дорошенко (Дорошенко, 1991: 111)

Уже наприкінці досліджуваного нами періоду розвитку польської історичної науки, у 1936 р., С. Закшевський називав Люблінську унію «історичним заповітом» для нащадків й вважав, що її генеральна політична та культурна лінія повинна бути реалізована уже у сучасну йому епоху або можливо наступними поколіннями поляків та литовців. Як прихильник табору санації вчений стверджував, що «сучасна Польща та Литва повинні бажати для себе, щоб знайшлася одна людина із силою впливу на першу та другу, при чому наділена справжнім талантом дипломатичного та політичного мистецтва, але не з холодним та калькулюючим серцем, тільки з палаючим від любові довірених під його опіку та відповідальність народів» (Zakrzewski, 1936: 208). Сучасних йому лідерів Польщі він порівнював із Сигізмундом II Августом й покладав на них таку ж «історичну місію». Слід зазначити, що для польських як політиків, так і інтелектуалів та й широких верств громадськості ідея унії протягом усіх десятиліть XX ст. до початку II Світової війни була дороговказом для об'єднання інших народів Східної та Центральної Європи під керівництвом Польщі. Невдалі спроби Ю. Пілсудського після I Світової війни створити нову федерацію, польська окупація Вільнюса, що призвела до розриву відносин між поляками та литовцями, не поклали край амбітним задумам польських еліт. Ідеї, висловлені зокрема і С. Закшевським, надихали польських політиків до ряду демаршів та акцій спрямованих проти Литви напередодні уже II Світової війни, що мали на меті примусити її до зближення, а в пізнішому можливо й до об'єднання у межах однієї держави. Таким чином ще в першій половині XX ст. ідея польсько-литовської унії підштовхувала поляків до спроб реалізувати проекти утворення великої держави між Балтійським та Чорним морями. Не полишають ідей щодо появи різного роду об'єднань й багато сучасних польських мислителів.

Висновки. Таким чином в оцінках Люблінської унії та її наслідків відобразився увесь спектр ідейних переконань польських істориків, що схилились до відмінних історіографічних теорій та зазнавали впливу різноманітних політичних концепцій. Втім, попри існування, як прославлення та навіть апофеозу Люблінської унії, так і доволі скептичних оцінок її ролі у долі польського народу, для всіх істориків вона однозначно виступала однією із наріжних подій усієї історії Польщі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус Н. Люблінська унія 1569 р.: історіографічні погляди та інтерпретації (до 440-річчя Люблінської унії). *Український історичний журнал*. 2010. Вип. 1, (№490). С. 65–83.
2. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. Київ: Наукова думка, 1993. Т. 4. 592 с.
3. Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. 576 с.
4. Руда О. Висвітлення проблематики Люблінської унії 1569 р. у працях краківських істориків зламу ХІХ–ХХ ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич: «Коло», 2004. Вип. VIII. С. 146–155.
5. Яковенко Н. Скільки істориків – стільки уній (з нагоди 440-ліття Люблінської унії). *Український гуманітарний огляд*. 2009. Випуск 14. С. 9–42.
6. Bardach J. Krew i Lublin z problemów unii polsko-litewskiej. *Kwartalnik Historyczny*. 1969. R. 76, nr.3. Pp. 583–619.
7. Bobrzyński M. *Dzieje Polski w zarysie*. T.2. Warszawa; Kraków; Lublin; Łódź; Paryż; Poznań; Wilno; Zakopane: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1927. 332 s.
8. Czerniecka-Haberko A. *Unie polsko-litewskie w historiografii polskiej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2013. 342 s.
9. Halecki O. *Dzieje Unii Jagiellońskiej*. T. 2. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1920. 358 s.
10. Halecki O. *Unia Lubelska*. Kraków: Drukarnia „Czas”, 1916. 35 s.
11. Kolankowski L. *Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne*. Lwów: Skład główny w księgarni Gubrynowicz i syn, 1936. 438 s.
12. Koneczny F. *Dzieje Polski za Jagiellonów*. Kraków: Nakładem Towarzystwa oświata ludowej, 1903. 358 s.
13. Konopczyński W. *Dzieje Polski Nowożytnej*. Warszawa; Kraków; Łódź; Poznań; Wilno; Zakopane: Skład Główny u Gebethnera i Wolffa. 1936. T. I. 1506–1648.
14. Korzon T. *Historja Polski*. Kijów: Wydawnictwo Rady Okręgowej, 1918. 380 s.
15. Kutrzeba S. *Unia Polski z Litwą. Polska i Litwa w dziejowym stosunku*. Warszawa; Lublin; Łódź; Kraków: Gebethner i Spółka, 1914. S. 449–658.
16. Lewicki A. *Zarys Historji Polski*. Warszawa; Kraków; Lublin: Nakładem Gebethnera i Wolffa, 1923. 324 s.
17. Likowski E. *Unia Brzeska (r.1596)*. Warszawa: Skład główny Gebethnera i Wolffa, 1907. 355 s.
18. Limanowski B. *Dzieje Litwy*. Warszawa: Towarzystwo wydawnicze, 1916. 68 s.
19. Smoleński W. *Dzieje narodu polskiego*. Warszawa; Kraków; Lublin; Łódź: Nakładem Gebethnera i Wolffa, 1921. 604 s.
20. Smolka S. *Poczet królów polskich: zbiór portretów historycznych*. Wiedeń: nakład Maurycego Perlesa, 1893. 192 s.
21. Sobieski W. *Dzieje Polski. T. 1. Do roku 1696*. Warszawa: Wydawnictwo Zorza, 1938. 262 s.
22. Szelański A. *Historja Powszechna*. Warszawa: M.Arct, 1936. 1116 s.
23. Szujski J. *Historji Polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście*. Warszawa: Księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1889. 440 s.
24. Zakrzewski S. *Zagadnienia historyczne*. T.2. Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1936. 152 p.

REFERENCES

1. Bilous, N. (2010). Liublinska unia 1569 r.: istoriohrafichni pohliady ta interpretatsii (do 440-richchia Liublinskoj unii). [The Union of Lublin in 1569: Historiographical Views and Interpretations (to the 440th Anniversary of the Union of Lublin)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. Vyp. 1 (№490). S. 65–83. [in Ukrainian].
2. Hrushevskyi, M. (1993). *Istoriia Ukrainy-Rusy*. [History of Ukraine-Rus]. V 11 t., 12 kn. Kyiv: Naukova dumka, T. 4. 592 s. [in Ukrainian].
3. Doroshenko, D. (1991). *Narys istorii Ukrainy*. [An Outline of the History of Ukraine]. Lviv: Svit. 576 s. [in Ukrainian].
4. Ruda, O. (2004) Vysvitlennia problematyky Liublinskoj unii 1569 r. u pratsiakh krakovskykh istorykiv zlamu ХІХ–ХХ st.. [Coverage of the Problems of the Union of Lublin in 1569 in the Works of Krakow Historians of the Turn of the 19th–20th Centuries]. *Drohobitskyi kraieznavchyi zbirnyk*. Drohobych: «Kolo». Vyp. VIII. S.146–155. [in Ukrainian].
5. Yakovenko, N. (2009). Skilky istorykiv – stilky unii (z nahody 440-littia Liublinskoj unii). [How many historians – so many unions (on the occasion of the 440th anniversary of the Union of Lublin)]. *Ukrainskyi humanitarnyi ohliad*. Vypusk 14. S. 9–42. [in Ukrainian].
6. Bardach, J. (1969). Krew i Lublin z problemów unii polsko-litewskiej [Krew and Lublin from the problems of the Polish-Lithuanian Union]. *Kwartalnik Historyczny*. R.76. Nr. 3. Pp. 583-619 [in Polish].
7. Bobrzyński, M. (1927). *Dzieje Polski w zarysie*. [History of Poland in outline]. Vol.2. Warszawa; Kraków; Lublin; Łódź; Paryż; Poznań; Wilno; Zakopane: Nakład Gebethnera i Wolffa. 332 s. [in Polish].
8. Czerniecka-Haberko, A. (2013). *Unie polsko-litewskie w historiografii polskiej*. [Polish-Lithuanian Unions in Polish Historiography]. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. 342 s. [in Polish].
9. Halecki, O. (1919). *Dzieje Unii Jagiellońskiej*. [Historz of the Union of Jagiellonik]. Vol. I. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności. 358 p. [in Polish].
10. Halecki, O. (1916). *Unia Lubelska*. [The Union of Lublin]. Kraków: Drukarnia „Czas”. 35 s. [in Polish].
11. Kolankowski, L. (1936). *Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne*. [Poland of the Jagiellonians. Political History]. Lwów: Skład główny w księgarni Gubrynowicz i syn. 438 s. [in Polish].
12. Koneczny, F. (1903). *Dzieje Polski za Jagiellonów*. [History of Poland under the Jagiellons]. Kraków: Nakładem Towarzystwa oświata ludowej. 358 s. [in Polish].

13. Konopczyński, W. (1936). *Dzieje Polski Nowożytnej. [History of Modern Poland]*. Warszawa; Kraków; Łódź; Poznań; Wilno; Zakopane: Skład Główny u Gebethnera i Wolffa. T. I. 1506–1648. [in Polish].
14. Korzon, T. (1918). *Historia Polski. [History of Poland]*. Kijów: Wydawnictwo Rady Okręgowej. 380 s. [in Polish].
15. Kutrzeba, S. (1914). *Unia Polski z Litwą. Polska i Litwa w dziejowym stosunku. [The Union of Poland with Lithuania. Poland and Lithuania in Historical Relationship]*. Warszawa; Lublin; Łódź; Kraków: Gebethner i Spółka. S. 449–658. [in Polish].
16. Lewicki, A. (1923). *Zarys Historji Polski. [Outline of Polish History]*. Warszawa; Kraków; Lublin: Nakładem Gebethnera i Wolffa. 324 s. [in Polish].
17. Likowski, E. (1907). *Unia Brzeska (r.1596). [The Union of Brest (1596)]*. Warszawa: Skład główny Gebethnera i Wolffa. 355 s. [in Polish].
18. Limanowski, B. (1916). *Dzieje Litwy. [History of Lithuania]*. Warszawa: Towarzystwo wydawnicze. 68 p. [in Polish].
19. Smoleński, W. (1921). *Dzieje narodu polskiego. [The history of the Polish nation]*. Warszawa; Kraków; Lublin; Łódź: Nakładem Gebethnera i Wolffa. 604 s. [in Polish].
20. Smolka, S. (1893). *Poczet królów polskich: zbiór portretów historycznych. [A Guide to Polish Kings: A Collection of Historical Portraits]*. Wiedeń: nakład Maurycego Perlesa. 192 s. [in Polish].
21. Sobieski, W. (1938). *Dzieje Polski. [History of Poland]. Vol. 1.* Warszawa: Wydawnictwo Zorza. 262 s. [in Polish].
22. Szelański, A. (1936). *Historja Powszechna. [World History]*. Warszawa: M.Arct. 1116 s. [in Polish].
23. Szujski, J. (1889). *Historji Polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście. [The history of Poland concisely told in twelve books]*. Warszawa: Księgarnia Gebethnera i Wolffa. 440 s. [in Polish].
24. Zakrzewski, S. (1936). *Zagadnienia historyczne. [Historical issues]. Vol.2.* Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. 152 s. [in Polish].

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

